

ennek a tájnak és népnek lelkét hivatottak magas irodalmi síkon és színvonalasan kifejezni. Munkájukat szervesen kell beleillesztenie a délvidéki magyar népművelés szolgálatába. Semmiesetre sem szabad bekövetkeznie annak, hogy a közművelődés és irodalom férfiai csak a székesfőváros felé figyeljenek, csak onnan várják szellemi és anyagi erőiket; az természetes, hogy a teljes magyar egységre kell törekedniök, de ép a nemzet egyetemenek érdekében ügyelniök kell arra, hogy sajátos értékeik is kibontakozhassanak, a dévidéki magyar szellem helyi gyökerei minél inkább a talajba mélyedjenek és megerősödjenek, mert csak így tudják azokat a gyümölcsöket felmutatni, amelyeket az egyetemes magyar művelődés is örömmel és büszkeséggel fogad. A Közművelődési Szövetségnek tehát minél többször kell szerepeltetnie rendezéseiben a délvidéki magyar írókat, viszont a délvidéki magyar írónak minél bensőségesebben kell saját tája, saját problémái és saját tárgyai felé fordulnia és azokat műveiben feldolgoznia. A délvidéki magyar irodalomnak ma már számos olyan terméke van, amelyet az egyetemes magyar irodalom is elismer, a délvidéki táj és a délvidéki magyar nép ott él a délvidéki költők számos versében, a délvidéki magyar író számos elbeszélésében, sőt ma már egynéhány regényében is. Ez a szoros együttműködés biztosítja azt, hogy a délvidéki magyar közművelődés igazán kibontakozhat és eredményeket érhet el, s elérhetjük a csodát, hogy a magyar író, ha nem is prófétája, de megbecsült munkása lehet saját szűkebb hazájának. A szoros kapcsolat ma már meg van, világosan látjuk tanulságait is, de ez a kapcsolat soha sem lehet olyan szoros, hogy még szorosabbra vonni ne lehessen, soha nem lehet annyira termékeny, hogy még termékenyebb ne legyen.

CSUKA ZOLTÁN

BÁNÁTI MAGYARSÁG

NEMZETI megújulásunk a világháború után egy központi kérdést vetett fel: „a nemzeti önismeret” „a nemzeti lényeg” alapvető kérdését. Legkiválóbb tudósaink, íróink és nevelőink foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy milyen a jellegzetesen magyar lelki alkat és az ezen felépülő magyar szellemi és anyagi világ minősége. Szekfü Gyula a „Mi a magyar” című s a magyar lényegét a tudományos vizsgálódás tárgyilagosságával megvilágító nagy mű előszavában tiltakozik a „lirai magyarságvíziók” ellen. Nemzeti érdeknek mondja az egyéni érzések és szenvedélyek által rajzolt, magyarságképek” mellőzését.

Bármennyire igaz ez, az élet és megújódás útjait kereső bánáti magyarság nem volt és nem is lehetett mentes a lirai szenvedély áramlásától. Mi, elszakított magyarok éreztük „a bátor, szép és vígasztaló” magyarságkép szükségességét, de mindig az utánunk jövő nemzedékre gondoltunk s ezért megnyilatkozásainkban, — még egy rendes havi Bánáti Magyar Közművelődési Szövetség-gyűlés kere-

tében is — a makulátlan tiszta eszmény, a szinte tárgytalanul áradó égi tűz hangján beszéltünk: „Megváltottunk, hogy anakronizmussal ne sértsük az új szintér hangjait. Sok kíváncsimunkat nyírbáltuk meg, csak azért, hogy az utánunk következő nemzedékek útját egyengessük, hogy vitorláinkba fogjuk lelkesedésünk szelét. Mi nem nélkülözhetjük ezt az erőforrást, de nincs is szándékunkban az élni akaró nemzetek ezen hajóterét irányítás nélkül robbanásokra pocsékolni. A mi gályánk, melynek orrára a BMKSz betűit írtuk, töretlen irányban halad északnak...”

A nemzetnevelésnek egy tisztultabb hangját halljuk ki ezekből a szavakból. S a benne mutatkozó legsúlyosabb problémát, a közösségi szellem kimunkálásának kérdését. A nevelés hivatásában munkálkodóknak nem szükséges minden esetben előretörniök munkásságuk filozófiai előfeltevéséig, hisz az igazi nemzetnevelő tudja, hogy a népi jelleg ösztönös, közvetlen állapota gyakran jobb állapot a számára, mint a tudatosított, az értelem hideg mérlegelésével hamvától könnyen megfosztható népi öntudat. Az 1941. évi nagy ízzások formáló tavaszán átlobbant hozzánk az első nagy találkozás boldog kimondhatatlansága. Láttuk, éreztük és megértettük akkor, hogy a 23 évi elnyomás hullámvölgyei között is megmaradt a magyar. A küzdelem nem volt hiábavaló!

Ha a magyar lélek történelmi fejlődését vizsgáljuk, látnunk kell, hogy az európai művelődés ezer évének minden mozzanata nyomot hagyott a magyar lélekben. De ez a lélek a saját világában érzi és tudja maradandóságát. Elhatározó pillanatokban a magyar világ felé fordul, abban érti meg az eseményeket és valósítja meg feladatait. Ez történt nálunk is. A hirtelen rántórt események zuhatagában a kiégéstől mentes valót magyarságunk sajátos bánáti sorsában fogja fel. Es pillanatok alatt ez a nagy formáló erő lényegül át azzá a biztos talajjá, melyben és mely által ismerhető fel az a felsőbb magyar lelkiismeret, mely vágyait halhatatlan tennivágyásban élteti, földbegyökerezetten komoly, egyszerű epikai nemes-séggel. S ez hitvallásszerű megfogalmazást vált ki. „A mi szövetségünk legfőbb feladata a bánáti magyarság erejének összegezése és a közös eredő irányának megszabása. A mi harcunk nem elszigetelt, téren és időn kívül álló küzdelem, hanem komponense, összetevője az *Anyország*tól távolabbeső magyarság *hatékony erői*nek...” Ez a közösségi szellem fennállásmódjának kérdését is tisztázza. S egyúttal a nevelési kérdésnek is szilárd erkölcsi alapja. Ez a hitvallás tökéletesen fedi a magyar állandó történeti résenállás politikai célkitűzését is.

Most a csúcspontján vagyunk egy élet-halálharcnak. Idő még soha úgy nem követelte szellemi és erkölcsi résenállásunkat, mint a jelen. A bánáti magyarság bánáti sorsában alig pár napi, valóban sorsszerű ígétben, átélte az egész magyar sorsot. Szinte nem is lehetne mérés tárgya a lélekben oly mélységesen bonyolult magyar élmény, ha nem volna egy sajátos, mindent átható tartalmi része: a magyar föld. A földrajzi, éghajlati, történeti és népkeveredési mozzanatok ható és alakító ingerek az érzelmek megnyilatkozásában. Mindezek azonban elhalkulnak, sőt visszhangjukat is veszthetik

mélyebb, bensőbb tartalom hiányában. A 25 éves elnyomás idejében ez a magyar táj alig hallatott magáról. Pedig talán egyetlen magyar táj sem küzdött olyan lélegzetelállító harcot a magyar lélekért, mint ez a mostani Bánát. Nem elvont szépségkultusz ájulata, nem délibábos merengés a bánáti magyar lényege, hanem éltető talajteremtés. A táj szépségét bölcs életöröm szólaltatja meg. A nép teremő ösztönében „szomjatóltó víz“ a Tisza és „barkás fa“ a fűz... „tavasz virraszt a földek felett“... és „a föld barázdájába ha belép a vető, abban egyenesen megy“, mert „a barázdákból kilépni annyi, mint megtagadni a vetést“... és „ha már betette a tarisznyába a kenyeret, hogy szántani menjen, azt ki nem veszi onnan, amíg meg nem szántotta a földet“... A földélmény nem egyéni, hanem magyar élmény. A Bánát magyarsága honszerző volt kezdettől fogva és a honszerzés a néplélek tartalmává lett. A népi magatartás így egy sajátos, életet megtartó és egészen közösségi szellemi magatartás már. És elég csak egy futólagos betekintés a magyar falvak életébe, hogy az otthonalapítás töretlen magatartása történelmi élményünkkel váljék. Aligha építettek más magyar tájon éssaját erőből, — népi teremő erővel, — annyi magyar házat, mint a mai Bánátban. Az édes anyaföldről sorakoznak fel a magyar házak ezrei, népünk e nagy tanúségtétele a talaj mellett, ezen a legmélyebben megsebzett magyar talajon, amely a táji megértéseken túl, élő örök magyar talaj... Mintha most értenénk meg Anonymus édes, boldog, gyönyörű magyar titkát: a névtelen léleképítés titkát! Mert bizonyos, hogy a léleképítésnek nagy titkai vannak. Ezek a titkok őrzik a fajnak, helynek, tájnak és időnek halhatatlan bélyegeit. Szárd, Kadocsa és Vajta Rév-Kanizsánál kelnek át a Tiszán Glád bolgár és avar töredéknépe ellen. Ajtony ellen, Szent István vezére, Csanád is Rév-Kanizsánál lépi át a Tiszát. A magyar történelem alakjai, jelenetei különös sorsszerűséggel fonódnak ebbe a talajba. A török is Rév-Kanizsa alatt kapja a halálos döfést. A szabadságharc utolsó nagy csatáját Temesvár körül vívják meg. És az aradi 13 egyike, Kiss Ernő, szülőföldjében, itt pihen. Sorsdöntő magyar tények földje ez. A történelmi csanádi püspökség földje s e püspökség csodálatos szépségű, még romjaiban is varázslatos Isten-közelséget árasztó temploma az oracsi benedekrendi kolostor.

A bánáti történelemben sok mély ízzás van. A Bánátban élő, különböző ajkú lakosok természetes keretben helyezkedtek el egymás mellett: a földművelő nép a természettel tartott, mély ősi ösztönökből táplálkozó egységes állásfoglalással. Ezt a viszonyt a magyar történelmi országlás nem zavarta meg, elenkezőleg apostoli küldetésben azt a történelmi magyar talaj egyenlő igazságként tekintette és tisztelte. 1941 április 6. azonban már új korszak kezdete. Megelőzőleg a talajjal való viszonyt a 23 évi elnyomás kisajátította a szerbség számára. És különösen a magyarságot a talajtól végleg el akarta szakítani. Bizonyos, hogy az agrárreformnak nevezett talajkisajátítás a magyarságot seholse érintette mélyebben, mint itt a Bánátban. A bánáti németek, bár talajt nem vesztek, viszonyuk a talajjal már nem volt közvetlen, hanem csak ideiglenes. Az új államhatalom a németek talajbirtoklását is megszüntetendőnek tekintette. A táj-

ban lényegileg ők is gyökértelenek lettek. De amíg a magyarság a maga klasszikus föld-élményében viszonyát a talajjal nem változtatja, sőt a talajban még jobban elmélyed, addig a bánáti német-ségnél a talaj politikai magatartássá lesz.

„A mostani élet-halálharc nem alkalmas anyagi hatalom meg-alpozására. Különben is hiába tennénk szert anyagi hatalomra, mert azt nem tudnánk döntően harcba dobni a válságos órában, szellemi fölény hiányában. Mi nem veszthetünk semmit, mert szegények vagyunk, de ha tudunk dolgozni, ha tudunk akarni, úgy a nagy vizsgák órájában helyt fogunk tudni állani, mert szellemi és anyagi erőkkal fogunk rendelkezni“.

A termő mezők gazdag kedve árad át a bánáti magyarságon. Levegőjének és földjének a hangszerelése sereggyűjtő igazság. Új magyar szobor születik lelkében. Magas talapzatú. Hősiesen hisz népe erényében és elhivatottságában. S bár a szobor helyzete megdöbben-tően drámai, abban mégis a teremő magyar elhatározás a döntő: „Ma, nemzeti megújulásunk boldog, teremő lendületében a nemzeti művelődés általános óhaja tölt el minden magyart. A szellem meg-újító ereje új erőket szabadít fel bennünk. A hites munka vágya betölti életünket és ennek nyomán megindul népünk szellemi és anyagi gazdagodása. A munkát lélekkel kell áthatni. Mert csak úgy lehet az a magyar életközösség éltető alapja. A munka nem cél. A cél a magyar életszínvonal állandó tökéletesítése. De a munka nem is eszköz. Ha csak eszköz volna, akkor terméketlen robottá lenne. A munka a teremő magyar minden irányú érdeklődésének, képes-ségének, tudásának, egyéni értékének s szociális lelkiismeretének legőszintébb kifejeződése. Ez a munka nagy emberi érték és mérték s mint ilyen, csupa győzelmes igazság. Az ilyen munka a társadalmi béke és a nemzeti haladás előfeltétele. Az ilyen munka a legőszintébb kapcsolat az ember és környezete között. Lehet-e valódi teremő munkát végezni a lelki háttér elhanyagolása mellett? Bizonyára nem. Ha nem ismerem munkám és az élet nagy össze-függéseit, akkor az legfeljebb csak egyéni, önző érdekemet szolgálhatja. Ha azonban ismerem, akkor felelősséget is érzek és ezzel vállalom munkám szociális következményeit is...“

Az eszméket és az illúziókat gyakran nehéz megkülönböztetni. Elég azonban beletekinteni a mellettünk élő népek szellemi hanghor-dozásába, hogy pontosan le tudjuk mérni a magyar magatartás benső, nem „változó igazságot“ jelentő erkölcsi gazdagságát. Ebből a ma-gatartásból mindig kialakulhat olyan szolidaritás, mely a kultúra és haladás szellemi zökkenőit a maga mindig humánus és morális tar-talmánál fogva át tudja hidalni és a közös jóra felhasználni. A bánáti szerbség kulturális, politikai és gazdasági vonatkozásban Belgrádból kapja és várja indítékait. A jugoszláv megszállás alatti Bánátban egy-két egészen jelentéktelen lapocskát jelent csak meg, nem any-nyira szellemi szükségletből, mint inkább szűkebb érdekkörök tö-rekvéseiből. Ezek a lapok a bánáti szerbség benső lelkületével, a nép őszintébb kíváncsiságával nem igen foglalkoztak. A belgrádi lapok hatalmi politikai célzattal írtak a Bánátról. Bizonyos, hogy Belgrád-dal szemben a bánáti szerbség alsóbbrendű elbánásban részesült. Ha

azonban a ma bánáti lapját, a *Nova Slogá*-t (Uj egység) olvassuk, akkor a társadalmi szempontokon túli egységre való törekvést kell megtalálnunk. „A mai tragédia, amelyet átélünk, végzetes belső meghasonlás eredménye. A szerb parasztság, népünk tömbje, amely elszakíthatatlanul kötött a röghöz, észszerű felfogásával, egészséges értelmével józanul figyeli az eseményeket. Ezzel szemben a félműveltek szövetsége, jobbára lelki szegények (tulajdonképpen a volt Jugoszlávia analfabéta hivatalnok armadája) a külföld rabjai, jó részükben fizetett árulók. Ez volt az oka katasztrófánkknak. Ma (a háború után) ugyanez a helyzet. Az egészséges értelmű nép munkához látott, hogy jobb jövőjét megépítse, de bizonyos álintellektuelek, kik nélkülözik a józan elgondolást és a tiszta jellemet, hazug beállításban tüntetik fel a helyzetet és zavart keltenek a lelkekben. A helyzet követeli, hogy egységes lelkülettel és elhatározottan fogjunk Szerbia felépítéséhez...” A szerb nép című belgrádi lap a háború kitörésének második évfordulóján két igen érdekes cikket hoz. Az egyiket az igazságügyminiszter, B. Kujundzsics írta „Felelősség március 27-ért” címmel. A cikk legjellegzetesebb sorai ezek: „Valóban úgy áll, hogy vannak közöttünk olyan esztelenek, kik a fizetett propaganda hatása alatt azt állítják, hogy a megegyezéssel is a háborúval előidézett helyzetbe jutottunk volna. Ezek nem akarnak tudomást venni arról a legbeszédesebb cáfolatról, amelyet éppen a szomszédos államok szolgáltatnak a maguk még nem rendezett lakosságával és a mostani határaikkal. Elfelejtik, hogy Szerbia nemzeti harcainak célja csak Szerbia volt és hogy ez a Szerbia ma egyedül áll, kiábrándultan és csak Isten és ő maga segíthet rajta...” A másik cikket Ljotity Dimitrije írta. Ljotity a régi rezsimben a szerb paraszttömegek érdekeit védte a bürokráciával és annak korrupt politikusaival szemben. Az egészséges és becsületes szerb parasztság érényeit akarta az államépületben uralkodóvá tenni. Ennek megfelelőleg józanabb külpolitikát akart a magyarság felé: „a dolgos, becsületes és vitéz magyar nép iránt érzett megbecsüléséből”. Világnézetileg a plutokrácia ellenfele. Dinasztia- és államellenesnek mondták. Rendkívül jellemző sorokat ír *Senkit se vádolunk* c. cikkében. Szerinte ugyanis a néphangulat is egyik kirobbantó ereje volt a háborúnak. Igaz, hogy ez a hangulat a belpolitikai elnyomottság következménye volt. A háború tragikus lefolyását ezzel magyarázza: „A néptömegekben nem volt gyűlölet és ezért az ő ellenválasza a külpolitikai helyzetben nem volt életteltjes. Az ellenválasz tisztán belpolitikai erőktől függő megnyilatkozás volt, amit a feszültség dirigensei csak kihasználtak”. Végso következtetése az, hogy a március 27-i események az értelem közreműködése nélkül következtek be és a megváltás csak úgy jöhet, ha Isten az értelem jogait érvényre engedi jutni, és hogy így legyen, ahhoz inkább Isten kegyelme, mint igazsága szükséges”. Ljotity sorai nemcsak egy hallatlan politikai válságra, hanem még inkább egy kifejezhetetlenül mély erkölcsi válságra vetnek fényt. És valóban, a józan és elfogulatlan figyelő semmi olyan jelet nem vehet észre, amiből a szerb nép negatív önviaszkodásából való megszabadulásra és kifelé együttműködésre tudna következtetni. A magyarság belülről nézi ezt a magatartást.

Emlékszik a saját megpróbáltatásaira és amíg egyrésről látja a szerbség tragikus erkölcsi válságát, melyet öntudatosan érez egy volt történelmi kilengés következményének, másrésről, épen az események belső igazságtételéből s magasabb történelmi hivatástudatából, sehol és soha nem élezi ki a szerbség tragédiáját. De figyel, mert a szerb tragédiában látja a szerbség kereteit meghaladó veszélyeket is.

A bánati németiség magatartása teljesen zárt. Világnézeti manifestációit saját elzárt világában vezeti le.

A magyar népcsoporttá egybefogott bánati magyarság a BMKSz keretén belül fejti ki kulturális és népi szociális társadalmi tevékenységét. A BMKSz-ben helyet foglal a magyarság egésze. Osztálymentes, történelmi magyar szervezet ez. Ügyvezetősége ma már kiépítettnek vehető. Legnagyobb feladata, hogy el ne bürokratizálódjék, hogy a néppel való eleven kapcsolatait el ne veszítse. Egy nagy történelmi tény máris van mögötte: a magyar társadalmi, kulturális és szociális megnyilatkozásokat a népcsoport fogalmán felül érvényesítette s ezzel történelmi gondolkozásunk szélesebb síkján maradt. Így a hozzánk közeledőknek őszinte érintkezési felületet teremtett. S ennek megfelelőleg a magyar községi vezetés — ahol ilyen van — a magyar bíró, a magyar ember szemléletén át, érintetlenül tartja fenn a hagyományos, népek közötti harmóniát. Meglevő történelmi helytállásunk mellé most a szellemi helytállás kiépítése kell, hogy nemzetszervezetünk legfőbb gondja legyen. Nekünk gyakorlati helyzetpolitikát kell folytatnunk. A kisebbségi sorsban sorsdöntő nemzetpolitikai tett volt, amikor irodalmi mozgalmunkban önálló kultúrtevékenységet fejtettünk ki. Sorsunk irányítását ekkor vettük kezünkbe. Népünk otthontépítő bátor kezdeményezése ugyanez a nemzetpolitikai tett volt. Függetlenítette magát az elsodortatás veszélyétől. Az irodalmi mozgalom végeredményeként felépült minden magyar nemzeti otthona, a DMKSz az elszakított Délvidéken. A magyar sorsközösségi eszmény talán legigazibb szervezete, amelybe minden magyar ember az építő hitét hozza, a közös, vállvetett együtthaladásért, az örök magyar megmaradásért.

Nemzetpolitikai látásunk egységes. A veszélyeket ismerjük. De bizton számítunk népünkre, mely erős emberségében, fajtája szeretetében és kultúrája megbecsülésében.

KRISTÁLY ISTVÁN